

Ю. А. Ковалевський, аспірант кафедри статистики,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ: *Статтю присвячено результатам проведеного статистичного аналізу динаміки попиту та пропозиції робочої сили в Україні за 2002—2012 рр. Розглянуто співвідношення попиту та пропозиції робочої сили за різними соціально-економічними ознаками.*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *попит, пропозиція, робоча сила, співвідношення, навантаження, робоче місце.*

АННОТАЦИЯ. *Статья посвящена результатам проведенного статистического анализа динамики спроса и предложения рабочей силы в Украине за 2002—2012 года. Рассмотрены соотношения спроса и предложения рабочей силы в разрезе различных социально-экономических признаков.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *спрос, предложение, рабочая сила, соотношения, нагрузка, рабочее место.*

ANNOTATION: *This article is devoted to the results of a static analysis of the dynamics of demand and supply of labor in Ukraine for 2002—2012 years. Examined the relationship between demand and supply of labor in the context of various socio-economic characteristics.*

KEY WORDS: *demand, supply, labor, relationships, workload, workplace.*

Постановка проблеми. Існуюча система інформаційно-аналітичного забезпечення аналізу та оцінювання ринку праці стосовно співвідношення попиту та пропозиції на робочу силу потребує вдосконалення. Потенційними джерелами статистичних даних щодо визначення кількості робочих місць і вільних вакансій є дані, що надаються державними службами зайнятості, публікуються як об'яви в газетах і журналах, надаються роботодавцями за результатами статистичних обстежень. Зазначимо, що в теперішній час аналіз співвідношення попиту та пропозиції робочої сили будується на основі даних щодо числа та руху вільних робочих місць і вакансій, які покладені в основу заявок до служби зайнятості. Хоча відомо, що інформація про існуючі вакансії, яку повідомляють підприємства та організації до служби зайнятості, не відповідає дійсності — число робочих місць значно занижене. Потрібно зазначити, що їх число не вимірює загальну потребу економіки в робітниках, оскільки число офіційних вакантних робочих місць значно менше, ніж їх реальна кількість в економіці. У зв'язку з цим вельми необхідні додаткові статистичні дослідження існуючих співвідношень попиту та пропозиції робочої сили за різними соціально-економічними ознаками.

Аналіз останніх джерел. У роботах таких вітчизняних і російських економістів, як С. Бандур, З. Бараник, Д. Богиня, В. Врублевський, П. Долішній, Т. Заяц, Р. Капелюшников, В. Костаків, Л. Костін, Ю. Краснов, І. Крижко, Е. Лібанова, Н. Павловська, В. Новіков, В. Онікієнко, І. Петрова, В. Петюх, В. Савченко досліджуються питання попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці. В публікаціях М. Карліна, А. Колота, В. Лагутіна, О. Уманського, А. Чухна всебічно обґрунтована роль ціни робочої сили як регулятора співвідношення попиту та пропозиції на ринку праці.

Постановка завдання. Оцінити ситуацію з попитом і пропозицією робочої сили за допомогою застосування статистичних методів аналізу. Основними напрямками статистичного аналізу попиту та пропозиції робочої сили є:

- динаміка попиту та пропозиції робочої сили;
- співвідношення попиту та пропозиції робочої сил за видами економічної діяльності
- співвідношення попиту та пропозиції робочої сили за професійним складом.

Виклад основного матеріалу. В Україні рівень економічної активності населення віком 15—70 років збільшився з 64,3 % у 2011 р. до 64,6 % у 2012 р., а для населення працездатного віку —

з 72,7 % до 73,0 % відповідно. Зростання значення цього показника спостерігалось серед мешканців міських поселень на відміну від населення сільської місцевості, де він скоротився. Чисельність зайнятого населення віком 15—70 років у 2012 р., порівняно з 2011 р., збільшилась на 30,1 тис. осіб, або на 0,1 % і становила 20,4 млн осіб, з яких особи працездатного віку складали 18,7 млн, або 92,1 %. Рівень зайнятості населення віком 15—70 років відповідно зріс за досліджуваний період з 59,2 % до 59,7 %, а у населення працездатного віку з 66,5 % до 67,1 %. Серед регіонів країни найвищий рівень зайнятості в 2012 р. був зареєстрований у містах Києві (64,5 %) та Севастополі (62,2 %), а найнижчий — у Івано-Франківській (54,1 %) області.

Число безробітних в Україні (за методологією МОП) у віці 15—70 років у 2012 р., порівняно з 2011 р., зменшилась на 75,5 тис. осіб, або на 4,4 % та становила 1,7 млн. осіб. Серед безробітних більше ніж дві третини складали мешканці міських поселень (1,1 млн осіб), решту — сільські жителі. Зменшення чисельності безробітного населення віком 15—70 років відбулося в основному за рахунок осіб працездатного віку (на 75,1 тис. осіб, або на 4,3 %).

Рівень безробіття населення віком 15—70 років (за методологією МОП) у цілому по Україні знизився на 0,4 в. п. і становив 7,5 % економічно активного населення зазначеного віку (серед населення працездатного віку — 8,1 %). Значення цього показника зменшилося як у міських поселеннях на 0,4 в. п., так і в сільській місцевості на 0,1 в.п. Найвищий рівень безробіття (за методологією МОП) спостерігався серед молоді віком 15—24 роки, а найнижчий — серед осіб віком від 50—70 років. Слід зазначити, що в регіонах країни максимальне значення рівня безробіття населення у віці 15—70 років (за методологією МОП) спостерігалось у Рівненській, Тернопільській, Чернігівській областях (9,8 %), а мінімальне — у м.Києві (5,5 %). Рівень зареєстрованого безробіття у середньому за 2012 р. склав 2,3 % від економічно активного населення працездатного віку. Значення цього показника вище у жінок (2,8 %), ніж у чоловіків (1,8 %) у сільського населення (3,1 %), ніж у міських жителів (2,0 %). Найвищий рівень зареєстрованого безробіття, розрахований у відсотках до економічно активного населення працездатного віку, у досліджуваному періоді спостерігався у Житомирській області, а найнижчий — у містах Києві та Севастополі. За останні десять років спостерігається тенденція до скорочення питомої ваги довготривалого безробіття (понад 1 рік) майже в 3 рази (з 29,0 % у 2002 році до 9,7 % у 2012 році відповідно). З кожним роком, незалежно від ре-

гіону, тривалість зареєстрованого безробіття скорочується. Так, в 2001 році у Львівській області тривалість безробіття становило 15 місяців, що було найвищим значення показника в Україні, то через 5 років значення цього показника знизилося до 8 місяців, а у 2012 році становило лише півроку.

У 2012 році в середньому по країні тривалість зареєстрованого безробіття становило 6 місяців. Найнижче значення показника спостерігалось у Одеській області (5 місяців), а найвище у Житомирській і Чернівецькій областях — 7 місяців.

За кілька останніх років в Україні попит на робочу силу має тенденцію до зниження, ідентична тенденція стосується і пропозиції. Так, 2005 рік був своєрідним піком попиту на робітників, і з того часу, за останніх сім років, попит на робочу силу знизився на 73,9 %. Пропозиція робочої сили у 2012 році зменшилася на 41,8 % відносно 2005 р. Попит на робочу силу за останні роки знижується швидшими темпами, що також свідчить про збільшення навантаження на одне робоче місце (з 5 осіб на одну вакансію у 2005 році до 11 осіб на кінець 2012 року).

У 2012 році спостерігається зниження попиту робочої сили на 18,11 % і збільшення незайнятих майже на п'ять відсотків, що свідчить про негативні тенденції на ринку праці України.

Розглядаючи попит робочої сили за видами економічної діяльності, варто відмітити, що значного спаду попиту в 2012 році зазнали усі галузі економіки крім державного управління, де зниження складало лише 0,4 %. Усі інші галузі економіки зазнали спаду попиту робочої сили більше ніж на 10 %. Найбільше зниження попиту на робітників спостерігалось у будівничій галузі — 37 %, фінансовій — 34,7 % і в галузі діяльності готелів і ресторанів — 30,7%. Варто відмітити, що у фінансовій сфері спостерігалися найшвидші темпи спаду попиту, а відносно 2005 року потреба у робітниках цієї галузі знизилася на 86,9 %. Кількість вільних робочих місць (вакантних посад) на підприємствах, в установах, організаціях (далі — підприємства), порівняно з 2011 р., зменшилася на 18,1 % і на кінець 2012 р. становила 48,6 тис.

У загальній кількості вільних робочих місць (вакантних посад), заявлених підприємствами на кінець 2012 р., кожне п'яте було на підприємствах переробної промисловості, кожне шосте — у державному управлінні та кожне дев'яте — на підприємствах торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку. Скорочення потреби в працівниках на заміщення вільних робочих місць спостерігалось в усіх видах економічної діяльності, крім добувної промисловості. Розглядаючи

зрушення в структурі попиту на робочу силу за видами економічної діяльності можна виділити сільське господарство, промисловість, діяльність транспорту і зв'язку, державне управління та освіту. Це галузі, що збільшили частку попиту на робочу силу в 2012 році. У той же час в інших видах економічної діяльності були зафіксовані від'ємні структурні зрушення. Найбільші структурні зрушення були зафіксовані в галузі державного управління — 2,6 в.п., а , будівництво — 1,4 в. п. (рис. 1).

За професійним складом найбільш збалансованою групою у 2012 році є професіонали. Навантаження на одне робоче місце в цій групі складає лише 6 осіб і по відношенню до інших груп така ситуація виглядає досить прийнятною. Для порівняння: у технічних службовців — 22 особи на одну вакансію, а у кваліфікованих робітників сільського господарства — 33 особи на одне вільне робоче місце.

Аналіз динаміки пропозиції за професійним складом показав, що за період 2011—2012 років відбулося збільшення кількості незайнятих за всіма професійними групами крім кваліфікованих робітників сільського господарства, та найпростіших професій, зниження за якими становило 1 та 6 % відповідно.

Найбільший ріст пропозиції робочої сили спостерігався у професійній групі «Робітники з обслуговування технічного устаткування» — більше 8 % і в Працівників сфери торгівлі та послуг, що стосується групи «Законодавці, керівники, менеджери», «Факхівці», то темп зростання в кожній із них становив 6 %.

Стосовно попиту на робочу силу за професійними групами: у 2012 р. порівняно 2011 р. знизився попит за всіма групами крім кваліфікованих робітників сільського господарства, де спостерігалось зростання значення показника на 5 %.

Найбільшого спаду попиту на робочу силу зазнали групи «Кваліфіковані робітники з інструментом» і «Технічні службовці» — 26 та 24 % відповідно.

За 2011—2012 рр. значення цього показника збільшилося за всіма групами крім групи «Кваліфіковані робітники сільського господарства». Хоч ця група знаходиться в найбільш невірному стані, проте за досліджуваний період навантаження знизилась з 35 осіб на вакансію до 33 осіб.

На ринку праці у скрутному становищі знаходиться працівники групи «Технічних службовців». Так, у 2011 році навантаження незайнятих працівників цієї групи на одне вільне робоче місце (вакантну посаду) складало 16 осіб, а у 2012 році — 22 особи. За досліджуваний період темп зростання складає 137,5 %

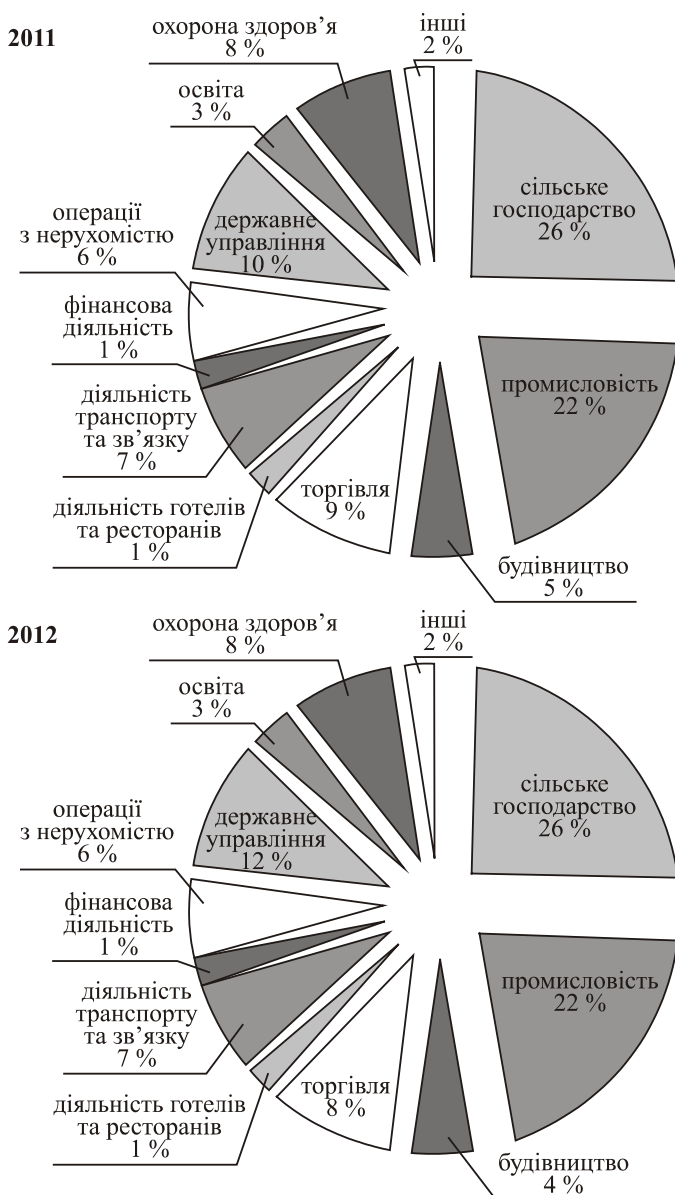

Рис. 1. Структура попиту на робочу силу за видами економічної діяльності в Україні в 2011—2012 рр.

У період 2001—2012 рр. з кожним роком число вивільнених працівників у зв'язку із змінами організації виробництва та військовослужбовці звільнені зі скороченням чисельності або штату без права на пенсію поступово зменшилося. Якщо в 2001 році питома вага вивільнених працівників становила 13,5 %, то на кінець 2012 року — лише 4,5 %. Така ж сама ситуація спостерігалася з вивільненими працівниками за власним бажанням, у 2012 році питома вага працівників у цій групі становила 27,3 %, а в 2012 році — 14,3 %.

Зменшення питомої ваги вивільнених працівників перелічених груп відбулося за рахунок збільшення питомої ваги незайнятих громадян, що звільнилися за угодою сторін і закінченням дії договору. У 2001 році таких громадян у загальній структурі незайнятих нараховувалося 27,9 %, а у 2012 році їх частка збільшилася до 55,6 % — більше половини всіх незайнятих були звільнені саме за цією причиною.

Більше половини, а саме 54,3 % чисельності незайнятого населення припадає на слідуючі види економічної діяльності:

- «сільське господарство» — 29 %;
- «переробна промисловість» — 18,3 %;
- «торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку» — 15,9 %.

Найменша частка незайнятих припадає на:

- «надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту» — 2 %;
- «діяльність готелів та ресторанів» — 2,1 %;
- «фінансова діяльність» — 3,1 %.

Збільшилася частка незайнятих працівників у 2012 р. порівняно з 2001 р. відбулися в групах:

- «Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)» на 4,9 п. п.;
- «Професіонали» на 5,5 п. п.;
- «Фахівці» на 4,7 п. п.

Зменшення частка незайнятих працівників у 2012 р. порівняно з 2001 р. відбулися в групах:

- «Кваліфікаційні робітники з інструментом» на 4,5 п. п.;
- «Найпростіші професії» на 10,6 п. п.

Найбільше незайнятого населення у 2012 році спостерігалось серед робітників із обслуговування технічного устаткування — 101 332 осіб і найпростіших професій — 83 124 осіб. Найвищими значеннями показників попиту на робочу силу спостерігається в

групах кваліфіковані робітники із інструментом 9650 вакансій і професіонали 8182 вакансій.

Найменше незайнятих у 2012 році було зафіксовано у професійній групі кваліфіковані робітники сільського господарства — 20 291 осіб, проте ця група виділяється найменшою кількістю вільних робочих місць, лише 622 вакансії, що і стало причиною такого високого навантаження на 1 робоче місце.

За період 2008—2012 рр співвідношення попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці в Україні зросло на одиницю і становило 11 осіб на одне вільне робоче місце.

За професійним складом найбільш збалансованою групою у 2012 році є професіонали. Навантаження на одне робоче місце в цій групі складає лише 6 осіб і по відношенню до інших груп така ситуація виглядає досить прийнятною. Для порівняння: у технічних службовців — 22 особи на одну вакансію, а у кваліфікованих робітників сільського господарства — 33 особи на одне вільне робоче місце (рис. 2).

Рис. 2. Співвідношення попиту та пропозиції робочої сили за професійним складом в Україні у 2012 р.

У професійному розрізі варто виділити професії рівень незайнятості яких найвищий. Це економіст, кухар, бухгалтер, продавець продовольчих товарів, слюсар-ремонтник, водій транспортних засобів, прибиральник службових приміщень, сторож, робітник на низько кваліфікованих ручних роботах у сільському господарстві та підсобний робітник. Найбільший дисбаланс між попитом на робочу силу та її пропозицією спостерігається у робітників на низько кваліфікованих ручних роботах у сільському господарстві — 110 осіб на одну вакансію, трактористів — 64 особи, економістів — 46 осіб, операторів комп'ютерного набору — 43 особи, юристів — 34 осіб, менеджерів з персоналу — 31 особа та адміністраторів — 30 осіб.

Що ж до високої потреби на професії, то тут виокремлюються такі спеціальності: спеціаліст державної служби, медична сестра, електрогазозварник, швачка, водій автотранспортних засобів і дворник. Робітникам цих спеціальностей набагато легше знайти роботу порівняно із іншими професіями. Рівень навантаження на вільні робочі місця порівняно низький і коливається в межах 1—4 осіб на одне вільне робоче місце.

Висновки. Сучасному ринку праці в Україні притаманні такі тенденції:

- збільшення рівня зайнятості серед населення у віці 15—70 років;
- зменшення рівня безробіття у визначенні МОП серед економічно активного населення у віці 15—70 років;
- скорочення кількості зневірених у пошуках роботи незайнятих громадян працездатного віку;
- зменшення обсягів довготривалого безробіття; зростання потреби підприємств, установ, організацій у працівниках;
- зниження навантаження зареєстрованих незайнятих громадян на вільні робочі місця (вакансії).

Перелічене свідчить про початок стабілізації трудових відносин на ринку праці України.

Однією з основних проблем функціонування ринку праці є існуючий дисбаланс між попитом на кваліфіковану робочу силу та її пропозицією.

Співвідношення між попитом і пропозицією робочої сили може бути оцінено за умови визначення чисельності працівників на підприємствах, установах, організаціях, які не мають гідної праці. Працюють неповний робочий день, тиждень, місяць, отриму-

ють за це мізерну заробітну плату, тобто знаходяться в умовах вимушеної неповної зайнятості. Роботодавці, в силу як внутрішніх (виробничих), так і зовнішніх причин (конкуренція на ринку праці) не в змозі надати їм робочі місця, які би відповідали умовам гідної та продуктивної роботи. В цьому випадку державні служби зайнятості повинні мати інформацію про наявність працівників, які не задоволені робочими місцями, займаються пошуком більш привабливої роботи з точки зору повної продуктивної зайнятості.

Для забезпечення збалансованості попиту та пропозиції робочої сили у професійно-кваліфікаційному розрізі виникає необхідність у державному регулюванні, розробці ефективних програм зайнятості. Це дозволить привести структуру пропозиції робочої сили у відповідність до попиту.

Література

1. *Лібанова Е. М.* Ринок праці: Навч. посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 224 с.
2. Про вдосконалення державного регулювання у сфері зайнятості населення та ринку праці в Україні // Указ Президента України від 11 липня 2005 року № 1073 // [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. *Манцуров І. Г.* Збалансованість попиту та пропозиції на ринку кваліфікованої праці як фактор інноваційного розвитку економіки України: монографія / І. Г. Манцуров, З. П. Бараник, С. С. Ващаєв, А. В. Яценко; [за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І. Г. Манцурова]. — К.: КНЕУ, 2008. — 381, [3] с.
4. *Бараник З. П.* Статистика ринку праці: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2005. — 167 с.
5. *Бараник З. П.* Статистика праці: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2003. — 246 с.
6. *Колот А. М.* Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: Монографія. — К.: КНЕУ, 2004. — 230 с.
7. <http://www.statsoft.ru>

Стаття надійшла до редакції 17.05.2013 р.